Ernst BLOCH

Çeviren : Oruç ARUOBA

ÖNCE

Nasıl yani? Varım ya ben. Ama kendimin değilim daha. Bilmeyiz böylece daha hiçbiryerde, ne olduğumuzu, öylesine çok şey dolu ki Birşeyle, eksik duran.

Ben ama ben miyim? ya peki bir Birşey nedir? Nasıl da çabucak gelip geçiyor herşey, ve kalsa da, nasıl sığ, neredeyse nasıl fazlaca tanıdık gibi durabiliyor, örtünerek. Ya da anlamlanır ve tıkırdar birşey hoşuna içeride, aşıp gelmek ister, ama çıkamaz dışarı. İçeridedir ama gene de, pek enderdir durup dinldiği, yoksa kişi daha huzursuz bile olamazdı. Yoksa, kişi, eski, geçmiş biçimlenmelerde hiçbir utopik artık bulamazdı, bugün, hatta gelecekte, bize daha dokunan. Orada anlamlanan, gerçi vardır ama gene de hiç yoktur. Kısa fısıldamalar yaraşır burada, başka türlü hiç elvermez başlamak için konuşmağa. Oluşmak isteyen, Ben-im'in şu -im'i değil yalnızca. Birşey'in -im'i de, kendinin olmayan, eksik kalan. Bir kendinin-olmama var öyleyse içeride, bu yüzden kendinde kalamayan, kendinden çıkmak isteyen.

ÇOK YAKINDA

1 Ben öyleyse kendimdeyim. Ama tam da bu -im, kendinde değil, yalnızca geçip giderken yaşarız onu. Herşey burada salt duyumsanıyor, yavaştan kaynayarak, hafiften fokurdayarak. Benimle

duyumsanabiliyor tabii, ama gene de pek çıkarmıyor kendini dışarı. Herşey neredeyse tutunuyor salt yaşamanın bu duyumsamalı donukluğunda kendine daha.

Başka türlü olur, o -im yalnızca yaşanıp gitmese, hep yaşanan olsa. O zaman onun Ben'i, göz gibi duyumsar kendini, gerçi yalnızca öyle, daha belirgin değil, kendini görmeden. Tutunur kendine önceki gibi, kendisi donuk, dağınık ve gölgemsi pırıldamada. İlkin bu salt içeriye en yakın olanın dışında, bedenimizde görülebilir, gözümüz olarak değil, elimiz olarak söz gelişi. Ve bedenin kıyılarında yüzeye çıkar şeyler, hep Ben'den uzaklaşanlar olarak, sanki hep yeniden soğutulan bir duyumsamanın içerikleri olarak. Yalnızca : yakınlığımız kolay kolay gitmez birlikte, bulanır, bir tek o tutsa bile ısıyı.

ANLAMLAMA VE BAĞLAMA

10 Kişi hep anlamlandıran olarak başlar bütün bunlarda, arayan olarak. Yani : arayan olarak ve yalnızca öylece dolaysız varolan, bu yanmanın bir -im'i olarak. Ama gene de hep kalır, kişiinn bu -im'de hiçbirşey görmemesi, hiçbir buradasının olmaması; dolaysız varlığın kendi-içinde'si en az kendinden uzaktır, kendine en az nesnel olmuş. Biz insanlarda bir Ben'im olarak işleyen bu -im, bir kendinde-olma değildir, salt bir kendindenin olmamasıdır, kendiyle kalamayan. Tam da bu yüzden anlamlandırandır, arayandır, rahatsızdır, kendini aç ve gereksinmeli bulur. Kendinde-olmama ve eksiklik olarak dolaysız -im gerçi içgeçirebilir ya da haykırabilir, gene de belirli birşey [olarak] söylemez, anlamlandırdığını. O, yersiz-yurtsuz olsa da, mutlak güçlü ve kuvvetli olandır ve bir o kadar da saklı. Tam da saf -im'in durmazcasına anlamlandırmasıyla, birşey üzerindedir, bununla da kendinden çıkarak birşeye yönelmek ister. Burada, Birşey'in istenmesi başlar, daha bilmeden, ne olduğunu. Buradan bir geçiş gereklidir, arayıştan herhangi bir özleyişe geçiş gibi. İm'in kendisi salt demek bulmaması için, kendini açıklayan olarak bulması ve kavranması için. Dışarı çıkmak, bir Burada'ya bağlanmak demektir, her tür bağlanma dolaysız kendi-içinde yi ortadan kaldırır, arada olandır o, -im için hiçbir Yer ve hiçbir Şey görülebilir olmaksızın. İm'in dolaysız kendisi, daha orada olmayan, -cağımsı biçimde açlık olarak ve boş -cağı'nın çabalaması olarak yatsa da temelde, gene de boyuna bir salt tıkırdayandır daha, kendi içinde boyuna tıkırdayıp duran sıfır-noktası. Böy-

lece tamamiyle içte ve altta gider akıp yaşam hep taze daha ve aynı zamanda donuk gider, pek yakın pek dar kalır.

BOŞ AN

19 Hep yalnızca kendi içinde olan, burada değildir. Genelde şimdi yaşamakta olmamız, koymaz kendini ortaya, fazlaca yakındır burun için. Ancak bu kendi-içinde'nin sıkı sıkıya kendinde kalmamasıyla, çıkar, azıcık uzanır dışarı. İlkin ufacık, bir ilk Burada, daha hiç de çekiştirmeden, uzanarak. Bir *şimdi* olarak belirir, bile değil; çünkü hemen karanlık, kendini farkeden gerçi, ama kendini kavrayamayan an olarak, anında geri çekilir. Bu an ve hep yeniden an, tabiî artık yalnızca önce ve hatta zamansız kazınıp duran değildir, tıkırdayandır ve tıkırdatan.

Not:

Bloch'un kendi düşünsel tutumuna en yakın gördüğü sanat alanı müziktir. Bu yüzden, burada, daha çok birer müzik parçası, birer 'prelüd' sayılabilecek dört parçanın çevirilerini sunuyoruz : İlki, *Experimentum Mundi*'nin en başında duran; ikincisi kitabın 'Giriş'inin başında ; üçüncüsü kitabın anlamını belirten bölümün başında ; dördüncüsü de kitabın asıl gövdesinin başında duran 'prelüd'ler. Böylece, kitabın *dolaysız yaşantı* temeli, müziğe *yanaşan* temeli dilegeliyor ; ama tabiî bu tek tek parçalar olarak bütün işlenme sürecinden koparılarak —bu yüzden okur, bu parçalarda, Bloch'un *dille* neler yaptığına tanık olacak yalnızca ; yalnızca bir *üsluba*— kitabın *anlamına* değil...

UTOPIA VE MADDE

Ernst BLOCH

Soruyu burada da yeniden sormak gerek, bu kez şu biçimde: Peki madde ne olacak? Burada önemli olan, bilimsel ve felsefî olarak açımlanmış, sınanmış (bir kınama nitelemesi olmaktan tamamiyle çıkan, tersine, bir bilgi türü durumuna gelen) utopia kavramı ile, onun artık içine yerleştiği, olup-bitmenin tözü, yani madde kavramı arasında bir köprü kurmaktır.

Felsefeye Tübingen Girişi adlı kitabımın bir bölümüne "Utopia - Madde Köprüsü" adını vermiştim. Bu ikisi arasındaki köprü, kurulması zor bir köprüdür; madde, ancak mekanik maddecilikteki anlamında alınmadığı zaman; şu, yapıtaşı parçacıkları olarak, ya da gökcisimlerinin, dağların falan, koca yığınları biçiminde, eriyik, rdyoaktivite salan, dural yıldızlara dek uzanan şu madde anlamında alınmazsa, köprünün bir ayağını, destek ve dayanak noktasını oluşturbilir. Bütün bunlar da gerçi maddedir, doğanın kocaman bir bölgesi olarak fiziğin alanına girer. Ama Marx'cılıkta söz konusu edilen madde, ilkin ve temelde, biz insanların dolaysız çevremizdeki, büyük çapta kendi yaptığımız ikinci doğa, yani teknolojik olarak etkilenmiş, işlenmiş doğadır. Peki, bu ikinci doğanın; tıpkı birincisi gibi mekanik yasalara göre kurulmuş —ki ,eninde sonunda, mekanik doğabilimlerindeki gelişmeler olmasaydı, endüstri devrimi olamazdı— bu ikinci doğanın, utopia ile; bu, salt üstyapısal olmakla kalmayan, aynı zamanda boydanboya kurgu olan, hatta yer yer çılgınca öztemler taşıyan şey ile nasıl olur da ilişkisi olabilir?

Tamamiyle bağdaşmaz görünen bu şeyler arasında nasıl olur da köprü kurulabilir? Hegel gibi mekanik maddecilikten tamamiyle uzak birinin, hem tam da onun, madde kavramı da bu işte yardımcı olamıyor, çünkü Hegel'de maddenin tek hakikati, hiçbir hakikatinin olmamasıdır. İlkin Marx'ın ve Engels'in Hegel yorumlarıyla dialektik-tarihsel Hegel'in gerçek yüzü ortaya çıkar, ve gösterilir ki Hegel'in madde kavramının gerçi adı 'tin'dir ,ama gerçekte bu, tarihin özdeği, tarihin maddesidir. Buradan, Engels'in "başlangıç noktası" öğretisi aracılığıyla, gerilere gidilir. Yapıtaşı parçacıklarının mekaniği, işleyen kimyasal süreçler başlatır, daha ileri büyük atlamalardan sonra, çalışan insanların ekonomik süreçleri işlemeğe başlar; bu süreçler, biolojik, kimyasal, mekanik süreçlerden apayrıdır. Çeşitli "başlangıç noktaları", maddesel olanın çeşitli, atlamalı işleyen devinim türleri (bu çeşitliliği Engels'in öğretisinin üstünde bir noktada ele alırsak), bize, dünyanın tamamlanmamışlığını, dünya sürecinin içinde bulunduğu yönelimleri de, duraklamaları da gösteriyor. Bu sürecin kendisi, öyleyse, gerçek-utopiayla doludur, gerçek-eğretilemeyle, gerçek-simgelerle dolu. Örneğin doğa güzelliği, bizi, birşeylerin vaadedilişi gibi etkiler, kavrar. "Üstümde yıldızlı gökyüzü ve içimde ahlak yasası" —bunlar, herhalde, keskin gözlü, keskin kafalı Kant'ın, salt şiirsel-lirik bir biçimde biraraya getiriverdiği şeyler değil. Doğa güzelliğinde, hatta doğa yüceliğinde, bize dokunan nedir? İşte, birşeylerin vaadedilişi, Nedir ki yıldızlı gökyüzü? Astronomi, bunun bir dural yıldızlar patlamaları toplamı olduğunu öğretiyor; ama o dokunaklılığı açıklamağa yetmez bu. Ya, salt ideolojinin ötesinde, kültür tarihinin kendisinde görülen erişilmişten, hatta istenmişten arta kalan kocaman fazlalık ne olacak? Doğayla ve herşeyden önce de tarihle yüklü bir madde ile, utopik olanın, tamamlanmamış bir dünyada bulunan gerçek-utopik-olanın savladığı haklar arasında nasıl bir ilişki var? Burada artık ne Demokritos, ne de sonraki Lamettrie ve Rolbach'ın *System de la nature*'ü, saf mekanik maddecilikleriyle, bir gerçeklik kazanabiliyorlar. Burada aklımıza gelen, maddeyi üç biçimde tanımlayan, büyük miras-bırakıcısı Aristoteles. İlkin, rahatsız edici olan, engelleyici-ezici, durdurucu olan, bizi alakoyan, güçlük yaratan olarak. Yani, omuzlarımıza basan, ancak "ağırlık" sözcüğüyle nitelenebilen yük ve caba. Görünürde raslantısal olan da bununla ilgilidir: raslantısal görünen, mekanik bakımdan hiç de rastlantısal değildir, tersine, yasalara göre olup biter. Ama insan toplumu ile ilişkili olduğunda, mekanik olarak işleyen birşey bütü-

müyle rastlantısal, hem de çoğunlukla kötü bir kaza olarak, pek ender de iyi şans olarak görünür. Fırtınada, bir tepe üstündeki bir ağaç devrilince, bu, fırtına için de ağaç için de, rastlantıdır. Fırtınanın devinimi meteorolojik olarak tam belirlidir, ama bu meteorolojik devinim ağaçla ilgili değildir, onu tanımaz. Ağacın da, yüz yıl önce bir kuşun oraya taşıdığı bir tohumdan, o yerde bitmiş ve büyümüş olması da, rastlantısal değil, yine mekaniktir. Ama bu iki nedensellik zincirinin burada kesişmesi, çakışması, bize rastlantı gibi gelir. Aristoteles'in maddeden, negatif anlamda türettiği rastlantısal olan, düzensiz-olan, bu tür birşeydir. Ama Aristoteles'de iki madde tanımı daha bulunur; bunlar çok daha önemlidir ve utopia ile, hiç farkına varılmamış bir biçimde, çok daha açık bir biçimde ilişkilidir. Birisi, Grekçe, *kata to dynaton* adıyla, öteki de, yine Grekçe, *dynamei on* adıyla nitelenir. *Kata to dynaton*, maddenin niteliği olarak, maddenin "olanaklı-olanın verdiği ölçüye" devinimidir. Maddenin kendisi, birşeyin olabilip olamayacağını belirleyen ilişkilerin ölçüsüdür. Bu, doğaya uygulanmış biçimiyle bile, bir tarih felsefesi önermesidir: Ortaya çıkacak birşeyin yeterli nedenlerinin oluşabilmesi için, koşulların olgunlaşmış olması, koşulların salt kısmî olmaktan çıkmış olması gerekir. Böylelikle madde, işlemlerine katılan, karışan *kata ta dynaton*'u sayesinde, bir değişim sürecinde gerçekleşecek olan olanakların koşullarının ölçüsünü içerir. Bu olanaklı-olan, varsayılmıştır; madde de nesnel-gerçek olanaklı-olanın özüdür. Bu yüzden, salt kısıtlayıcı-olan, tarifeyi koyan değildir; Aristoteles'in üçüncü belirlemesine göre, genel olarak olanaklı olanın rahmidir, *dynamei on*'dur, olanaklılık-içinde-olandır. Maddenin kendisi bitmiş-tükenmiş değildir; öyleyse, ileriye dönüktür madde, açıktır, biz insanların da içinde bulunduğumuz, öngörülemeyecek bir geleceği vardır daha önünde; bu da dünyanın tözüdür.

Dünya, bu maddenin, bizim aracığımızla, kendi kendine düzenlediği bir deneydir.

(Parça. Bloch'un *Maddecilikte Utopik İşler* (Utopische Funktion in Materialismus, 1974) adlı konferans metninden alınmıştır.)

Tan Dergisi, Eylül 1982, Sayı: 5

EVV3L
http://evvel.org

Oruç Aruoba İlgileri
http://evvel.org/ilgi/oruc-aruoba